

לימוד תורה במשנת האריז"ל¹

הרב יגאל הדאיה

לימוד לשמה

לימוד התורה הוא האמצעי המקרב את האדם לבוראו באופן מיוחד, יותר משאר המצוות², ומקשר את נשמת האדם בשרשה העליון. משום כך האדם יכול על ידי לימוד התורה להגיע למעלות רוחניות גבוהות. אלא שעיקר לימוד תורה הפועל על האדם הוא 'תורה לשמה', דווקא.

על פי האריז"ל ניתן לבאר 'תורה לשמה' בכמה פנים, וכולם עולים למקום אחד. האופן הראשון הוא, שצריך הלומד לכוון, שעל ידי לימוד התורה יתקרב הוא עצמו אל ה', וידבק הוא ונשמתו בשרשם העליון:

ובעניין עסק התורה בעצמו כבר כתבתי בשער רוה"ק, כי עיקר כוונת האדם בעסקו בתורה הוא לשימשיך עליו השגה וקדושה עליונה. **והכל תלוי בענין זה שכל כוונתו תהיה לקשר את נפשו ולחברה עם שרשה העליון על ידי התורה.** ותהיה כוונתו בזה, כדי שעל ידי כך יושלם תיקון אדם העליון, כי זהו תכלית כוונתו יתברך בבריאתו את בני האדם, ותכלית צווי אותם שיעסקו בתורה. עוד ירצה קרוב אל האמור, כי עיקר כוונת האדם בהיותו עוסק בתורה הוא **שיכוון לקשור את נפשו לייחודה ולדבקה עם שורשה למעלה על ידי עסק התורה**, ויכוון שעל ידי כך נשלם אילן ואדם העליון הקדוש ונתקן. כי כל תכלית בריאת האדם ועסקו בתורה אינו אלא כדי לתקן ולהשלים אילן ואדם העליון בהיות נפשותיהם נתקנים, ונחזרות להכלל שם בו.³

¹ נושא זה רחב מאוד במשנת האריז"ל, ואנו נעמוד רק על מספר נקודות קצרות, לעילוי נשמתו של אוהב התורה ולומדה הרב חיים ידוב זצ"ל. ת.נ.צ.ב.ה.

² ראה דרך ה' לרמח"ל חלק א פרק ד: 'ואמנם אמצעי אחד נתן לנו האל יתברך, שמדריגתו למעלה מכל שאר האמצעים המקרבים האדם אליו, והוא תלמוד התורה'.

³ שער המצות פרשת ואתחנן. וכיוצ"ב בפרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד.

נשים לב שהאריז"ל מדבר מחד גיסא על התועלת הפרטית של נשמת האדם, בהתחברה לשורשה העליון, ומאידך גיסא הוא מדבר על תיקון 'האילן העליון' ו'האדם העליון'. דהיינו תיקון הבריאה כולה לרבות רבדיה הרוחניים שבכל עולמות אבי"ע.

על מנת לתקן את כל חלקי הנשמה (הנרנח"י) שבאדם, ואת כל חלקי הבריאה, צריך האדם לעסוק בכל פרד"ס התורה, במקרא, במשנה בתלמוד ובקבלה⁴. חלקים אלו של התורה מכוונים כנגד ארבע עולמות אבי"ע, ומכוונים גם כנגד הנרנח"י שבאדם. נודע ענין מה שאמרו בהקדמת התיקונים... כי מארי מקרא (בעלי מקרא), אינון בעשייה, ומארי משנה ביצירה, ומארי תלמוד בבריאה, ומארי קבלה באצילות...

ולכן צריך האדם שבכל יום ידבק נפשו ויכלול אותה בארבע עולמות, ויקרא מקרא כנגד עשייה, ואחר כך משנה נגד יצירה, ואחר כך תלמוד נגד בריאה, ואחר כך קבלה נגד אצילות.⁵

גילוי דרכי התורה

האופן השני של לימוד 'לשמה' הוא לימוד לשם התורה, שרצון הבורא שתתגלה התורה בעולם בכל דרכיה הכמוסים בה. גילוי התורה היא גילוי 'נפשו' של הבורא, 'אנא נפשי כתבית יהבית'.

משום כך, חכמי הקבלה ובראשם האריז"ל הקפידו לעסוק בכל חלקי פרד"ס התורה, דבר יום ביומו: במקרא, במשנה, בתלמוד, באגדה ובחכמת הקבלה, ותכלית הלימוד הייתה לפרש את התורה בדרכים ואופנים שונים, בנאמנות למסורת דורות הראשונים, ועל ידי כך לגלות אחד משישים ריבוא דרכים שבתורה.

⁴ וכפי המבואר בתלמוד במסכת קידושין שצריך אדם לשלש זמנו שליש במקרא ושליש במשנה ושליש בתלמוד. וחכמת הסוד בכלל תלמוד כמו שכתב הרמב"ם ז"ל.

⁵ שער המצות פרשת ואתחנן.

כי הלומד שזוכה לכוון אל האמת, בביאור התורה, הרי הוא מגלה אחד משישים ריבוא דרכים שניתנו בסיני, הן אם מבאר על פי הפשט, או על פי הרמז, הדרש או הסוד. וכך כותב מהרח"ו:

דע, כי כללות כל הנשמות הם שישים רבוא ולא יותר. והנה התורה היא שרש נשמות ישראל, כי ממנה חוצבו, ובה נשרשו, ולכן יש בתורה שישים רבוא פירושים, וכלם כפי הפשט. ושישים רבוא ברמז. ושישים רבוא בדרש. ושישים רבוא בסוד. ונמצא, כי מכל פירוש מן השישים רבוא פרושים, ממנו נתהווה נשמה אחת של ישראל.⁶

נשים לב ששישים ריבוא פירושים כבר קיימים בתורה, ואין צורך ליצור אותם מחדש אלא לגלות את מה שגנוז בה. יתרה מזו אומר האריז"ל שמאותו פירוש שקיים כבר בתורה נוצרה נשמתו של אותה אדם שמיועד לגלות בעולם את אותו הפירוש.

כאילו הקריב עולה

נחזור לעניין הראשון של השלמת האדם והתקרבותו לבוראו. הלימוד נועד גם להשלים את האדם הלומד בכל תרי"ג מצוות שצריך לקיימן במחשבה בדיבור ובמעשה, וחלק מהן חסרות לאדם אם מצד שאינן נוהגות בכל זמן ואם מצד שאינן נוהגות בכל אדם.

ולכן כשעוסק האדם בסוגיות שאינן הלכה למעשה, כגון פרטי המצוות שאינן נוהגות בזמן הזה כענייני הקרבת הקרבנות, וכן אם עוסק בענייני סדר נשים או נזיקין, אף שכל אותן ההלכות אינן נוהגות אצלו בפועל, מכל מקום נחשב לו על ידי הלימוד כאילו קיימן בפועל, ועל ידי הלימוד הוא משלים ומתקן את נפשו בכל תרי"ג מצוות, גם באלו שאינן יכול לקיימן במעשה:

עוד צריך שתדע, כי האדם צריך לקיים כל התרי"ג מצוות, במעשה, ובדבור, ובמחשבה. וכמו שאמרו ז"ל על פסוק 'זאת התורה לעולה ולמנחה' – 'כל העוסק בפרשת עולה, כאלו הקריב עולה'. וכווננו בזה שהאדם מחוייב לקיים

⁶ שער הגלגולים הקדמה יז.

כל התרי"ג מצות בדבור, וכן על דרך זה במחשבה. ואם לא קיים כל התרי"ג בשלשה בחינות הנזכרות, מחוייב להתגלגל עד שישלים אותם.⁷

לימוד הפשט קודם

על אף חשיבותו הגדולה של לימוד הסוד בבית מדרשו של האריז"ל, מוצאים אנו שתלמידו המובהק של האריז"ל, הרב חיים ויטאל, הדגיש את הצורך דווקא להקדים לימוד המשנה והתלמוד, שהם כ'גוף' ללימוד הקבלה שהוא כ'נשמה':
ואמנם אל יאמר אדם אלכה לי ואעסוק בחכמת הקבלה מקודם שיעסוק בתורה במשנה ובתלמוד, כי כבר אמרו רבותינו ז"ל: אל יכנס אדם לפרדס אלא אם כן מלא כריסו בבשר ויין.
והרי זה דומה לנשמה בלתי גוף, שאין לה שכר ומעשה וחשבון עד היותה מתקשרת בתוך הגוף, בהיותו שלם מתוקן במצות התורה בתרי"ג מצות.⁸

מהרח"ו גם מוסיף שאין להסתפק רק במשנה ותלמוד ולהזניח את הקבלה ופנימיות התורה, כי העושה כן הרי הוא כ'גוף חסר נשמה'. ולכן הסדר הוא לעסוק במקרא, במשנה ובגמרא, ואחר כך בחכמת האמת הפנימית:

וכן בהפך, בהיותו עוסק בחכמת המשנה והתלמוד בבלי, ולא יתן חלק גם אל סודות התורה וסתריה, כי הרי זה דומה לגוף היושב בחושך בלתי נשמת אדם נר ה', המאירה בתוכה, באופן שהגוף יבש בלתי שואף ממקור חיים. אשר זהו ענין אומרם... דאילין אינון דעבדי לאורייתא יבשה, ולא בעאן לאשתדלא בחכמת הקבלה...

באופן כי התלמידי חכמים העוסקים בתורה לשמה, ולא לשמו לעשות לו שם, צריך שיעסוק בתחילה בחכמת המקרא והמשנה והתלמוד, כפי מה שיוכל שכלו לסבול, ואחר כך יעסוק לדעת את קונו בחכמת האמת, וכמו שציוה דוד המלך ע"ה את שלמה בנו: דע את אלהי אביך ועבדהו.

⁷ שער הגלגולים הקדמה טו.

⁸ הקדמה לשער ההקדמות.

נזכיר גם שהאר"י היה מקדים בכל יום את לימוד ההלכה ללימוד הסוד, לא רק מדין גוף קודם לנשמה, אלא משום שיש כוח בעיון ההלכה להכניע את הטומאה והקליפות, הכעסים והתאוות הרוצים לשלוט על האדם. ולכן היה האריז"ל לומד תלמוד ביגיעה גדולה בעיון ופלפול וטירחה גדולה:

גם בענין עסק ההלכה בעיון עם החברים ראיתי למורי זלה"ה מתגבר כארי בכוח, בעת שהיה עוסק בהלכה עד שהיה נלאה ומזיע זיעה גדולה. ושאלתי את פיו מדוע טורח כל כך. והשיב לי כי הנה העיון לשבר הקליפות, שהם הקושיות שיש בהלכה ההיא, שאין מניחים לאדם להבין אותה. ולכן צריך האדם לטרוח ולהתיש כחו אז. כי לכן נקראת התורה 'תושיה', שמתשת כחו של העוסק בה. ולכן ראוי לטרוח ולהתיש כחו בהיותו עוסק בהלכה.

גם בענין הפלפול ועיון ההלכה, היה מורי זלה"ה אומר: כי תכלית העיון הוא לשבר הקליפות שהם הקושיות, כי הם גרמו לאותם הקושיות שהם בהלכה שלא יובנו תירוצייהם כי אם בקושי ובדוחק גדול כנודע. ואמנם עסק התורה ממש אינו העיון, רק קריאת התורה בעצמה בארבע דרכיה, שהם ראשי תיבות פרד"ס כנודע. וכמו שמי שרוצה לאכול האגוז צריך תחלה לשבר קליפותיה, כן צריך להקדים העיון בתחלה.⁹

גם תלמידיו של האריז"י היו מעיינים ההלכה על פי הש"ס והפוסקים בעמל גדול, ואחר כך היו מבארים את סודה הפנימי של אותה ההלכה, והוא השם הקדוש המתלבש באותה ההלכה ומאיר בה, והיו מכנים את סוד ההלכה בשם: 'ד' אמות של הלכה': כתב הרב רבי ישראל סרוג: 'הריעו לה' כל הארץ', ר"ת הלכ"ה. כי מיום שחרב בהמ"ק אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, והוא פנימיותה הנכלל בארבע אותיות השם, והוא המכוון באמרם 'תורה לשמה', אל השם המתלבש בהלכה ומאיר בתוכו, למי שישים אליו לבו, ואז רוחו ונשמתו אליו יאסוף שיאיר כולם בעיונו, אלמא הלכה לבד בלתי הסוד אינה מספקת. והני ארבע אמות גופייהו, אי גמירי להו אינשי בהדי הלכה אין, אי לא, לא השלימו מצותן.¹⁰

⁹ שער המצוות פרשת ואתחנן.

¹⁰ פרי עץ חיים שער הזמירות פרק ד.

חיבור הפשט והסוד

תורת ה' תמימה, ואחת היא. על כן היו חכמי הקבלה עמלים לחבר את הפשט עם הסוד, כפי שהיה רבינו האריז"ל מבאר את סוגיות התלמוד שהיה עוסק בהן, בתחילה בששה פשטים שונים, כנגד ששה ימות החול (כגון: שיטת רש"י, שיטת התוספות, שיטת הרמב"ם ושאר ראשונים), ואחר כך היה מבאר את הסוגיה ההיא פעם אחת על דרך הסוד כנגד יום השבת.

ואמנם מורי ז"ל היה מהיר וקל העיון בתכלית. ורוב הפעמים היה מעיין בכל הלכה והלכה ששה דרכים של פלפול, כנגד ששת ימי החול, ואחר כך היה מעיין דרך שביעי על דרך הסוד כנגד יום השבת שאין בו קליפות.¹¹

לימוד אחר חצות לילה

חכמי הזוהר והקבלה שהשתדלו להיות מבניה של השכינה, ומ'שושביני דמטרוניתא', הקפידו על לימוד תורה אחר חצות לילה, וזאת למען תיקון השכינה במשך הלילה, וגם לתת לה כוח לעלות עם שחר בתפילה. מסיבה זו, לאחר אמירת תיקון חצות והתאבלות עם השכינה הנתונה בגלות, היו יושבים ועוסקים בתורה כפי כוחם, עד לתפילת השחר, ומכוח זה היו נקשרים בשכינה ומתעלים עימה, והיה חוט של חסד נמשך עליהם כל היום:

ואחר שעשה בכיה זה, מיד יקום ויעסוק בתורה עד אור הבקר. וגם בזה יכוון שהוא לצורך רחל כנזכר... וזה סוד דוד המלך ע"ה, שהיה עוסק בתורה בשירות ותשבחות כל חצות לילה, לתת עזר וסיוע אל השכינה שהיא רחל הנזכרת. ואל הסוד הזה רמזו בזוהר על פסוק ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. והכונה היא שתכוון לתת נחת רוח אל רחל העומדת בבריא... בחצות האחרונה של הלילה, רחל הולכת ונתקנת בכח ועסק התורה של בני אדם התחתונים. ובעת עלות השחר, נמצאת רחל מתוקנת, כדי שתוכל לעלות בתפלת שחרית בעולם האצילות ותזדווג עם בעלה. ובלי ספק שהמכוון לכל זה שנתבאר, הנה הוא נקרא באמת 'שושבינא דמטרוניתא'. ובזה תבין שבח העצום שהפליגו לספר בזוהר בשבח מי שעוסק בתורה אחר חצות לילה.¹²

¹¹ שער המצות פרשת ואתחנן.

¹² שער הכוונות דרושי הלילה דרוש ד.

נשמתא לנשמתא

נסיים בדברי הזוהר (ח"ג דף קנב): 'ולזמנא דאיתי, זמינין לאסתכלא בנשמתא דנשמתא דאורייתא'. מדברי הזוהר רואים, שהעיסוק בתורה לעתיד לבוא יהיה במדרגות נעלות יותר, מאשר בעולם הזה, מדרגות המכונות 'רזי דרזין' או 'נשמתא דנשמתא דאורייתא', והן גבוהות אפילו מתורת הרזים הנלמדת היום. ואכן, התורה דלעתיד לבוא קשורה מאוד בבחינת התורה של העולם הה, כי היא נשמתא ופנימיותה. וככל שאדם עוסק בכל חלקי התורה בעולם הזה, כך יהיה לו קשר ושייכות אל בחינת הנשמתא לנשמתא של התורה דלעתיד לבוא.¹³

ה' יזכנו ללמוד תורתנו לשמה בכל חלקיה. ויהיו דברינו נחת רוח לאוהב התורה ולומדה רבי חיים זצ"ל שהיה עוסק בפשטה ובפנימיותה באהבה ובחשק גדול. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים, וימליץ טוב בעד השארית הנשארה.

לב במתיבתא דרקיעא

'אם אדם טורח לדעת בזה העולם למודים, אף על פי שאין לו לב עתה, יהיה לו לב במתיבתא דרקיעא'.
(ספר חסידים ס"י תתשסד)

¹³ ראה רמ"ק אור נערב (ח"א פ"ב), שומר אמונים הקדמון (א, לא), שו"ת דעה והשכל (ח"ז סימן יח אות ג).